

L. LIBONIS

Styl

W SZTUCE CZYSTEJ I STOSOWANEJ

OBJAŚNIENIA I RYSUNKI

Styl Gotycki

III 33771

Дозволено Цензурою.
Варшава, 7 марта 1903 года.

STYL GOTYCKI

Nadano nazwę stylu gotyckiego stylowi trzech stuleci, które następują po romańskim, od XII do XVI wieku. Trzy są rodzaje Gotyku, odpowiadające mniej więcej każdy jednemu wiekowi. W XIII stuleciu panuje styl ostrołukowy, najcharakterystyczniejszy i najczęściej interesujący; dwa bowiem następujące style zrodziły się ze zmiany i udoskonalenia jego łuku. W XIV wieku wytworzył się styl ostrołukowy promienisty, w XV wieku—styl ostrołukowy płomienisty, lub gotyk kwiecisty. Pochodzenie ostrołuku, który sprowadził taki wielki przewrót w sztuce budowania, jest i będzie przedmiotem wielu sporów. Żadna kwestya archeologiczna i historyczna nie była więcej omawiana. Zjawienie się tego łuku w budowlach, przypadające mniej więcej na epokę pierwszych krzyżowych pochodów (w r. 1095 i 1147), poddało myśl nie-

którym autorom, że pochodził on ze Wschodu. Porównanie tego łuku z łukiem arabskim zdaje się potwierdzać to mniemanie; zupełnie naturalną wydaje się myśl, że krzyżowcy, zachwyceni w czasie swojej wyprawy wdziękiem budowy arabskiej, zapragnęli wprowadzić do budowy w swoim kraju ten nowy żywioł, lżejszy i wdzięczniejszy od ciężkiego i ponurego łuku pełnego. Inni autorzy, odrzucając wszelki sentymentalizm na bok, utrzymują, że ostrołuk zrodził się jedynie z potrzeby budowlanej. Podług nich, architekci tej epoki, wprowadzając ostrołuk, znaleźli tylko nowy sposób zmniejszania ciśnienia i częściowego zwrócenia ciężaru sklepień na części, posiadające podpory. Inni wreszcie autorzy twierdzą, że łuk był użyty przez architektów świeckich dla tego, że chcieli oni sprzeciwić się budowniczym kościelnym.

EPOKA PRZEJŚCIOWA.

Przejście od pełnego łuku do ostrego nastąpiło w epoce od r. 1140—do 1200, za panowania Ludwika VII i Filipa Augusta. W ciągu tych lat 60-ciu widzimy nieśmiałe próby ostrołuku, zjawiające się we francuzkich budowlach; jest to raczej łuk pełny, tylko z załamaniem u szczytu.

Jednakże przez ostatnie 20 lat łuk się rozwija i zbliża do tego, czem się stał w XIII wieku. Ornamentyka idzie w ślad za łukiem. Kapitele stają się lżejszemi, kolumny cienieją, a gzemsy nabywają wdzięku.

STYL OSTROŁUKOWY XIII STULECIA.

W XIII wieku rozpoczyna się prawdziwe wyzwolenie sztuk, które były dotąd tylko dodatkami do architektury religijnej. Aż do tej epoki artyści i rzemieślnicy, nie mogąc mieszkać w miastach, gdzie byli prześladowani, mieszkali w klasztorach lub opactwach. Były tam obszerne pracownie, gdzie cieśle, stolarze, rzeźbiarze, kopiści, złotnicy, emaljerzy, malarze i t. d., czy to świeccy czy duchowni, pracowali w spokoju i ciszy, pod kierunkiem władzy duchownej. W tych pracowniach zrodziła się owa

zgodność pomysłów i wykonania, którą widać we wszystkich dziełach sztuki tej epoki; trzeba było służyć tej samej idei aby dojść do tego samego celu. Pomimo spokoju i bezpieczeństwa, jakich używali ci artyści, brakło im cennego żywołu, niezależności; i dla tego zaraz po ustanowieniu gmin i miast, poddanych pod władzę królewską, skoro te otrzymały prawo pieczęci i strażnicy, której dzwonn zwoływał obywateli na narady, artyści nie zawahali się opuścić swoich dawnych protektorów i przenieść się do miast i gmin, w których ich prawa i obowiązki ustanowione zostały przepisami, wydanymi przez wójta Paryża.

W średnich wiekach malarze, rzeźbiarze, a nawet architekci najzdolniejsi nosili nazwę rzemieślników i nazwę tę zachowali aż do końca epoki odrodzenia. W tej właśnie epoce zupełna niezależność i współzawodnictwo pomiędzy stowarzyszeniami podniosło smak francuzkich artystów dekoracyjnych; wtedy złotnicy, emaljerzy i rzeźbiarze zaczęli tworzyć cuda, które podniosły przemysł francuzki do wysokiego stopnia rozwoju, którego szereg wieków następnych obniżyć nie zdołał. Wielką epoką jest wiek XIII.—Zaprowadzono pewne zmiany w budowie kościołów, przedłużono

chór i absydę, otoczono kaplicami, których w nawach bocznych jeszcze w wieku XIII nie spotykamy; te, jakie w dawnych kościołach się zdarzają, są dodatkami późniejszymi.

Skarpy nabierają innych kształtów, a śmiałym krokiem w rozwoju ich są łuki przyporne do nich dodane.

Łuki przyporne stanowiły przeciwwagę ciśnieniu sklepień wewnętrznych, a później wierzchu ich użyto na wyźłobienia rynienne, któremi z dachów spływała woda. Wyźłobienia te zakończone były wystającymi rynnicami (gargouilles).

KOLUMNY.

Kolumny są cienkie i zgrupowane w wiązkę; ten układ stanowi wybitny charakter kościołów XIII stulecia. W wielu kościołach dolny rząd składa się z grubych kolumn, po nad którymi grupują się cieńsze wiązane, np. katedra w Laon, tab. 3.

O K N A.

W początkach XIII stulecia okna są wąskie i wydłużone, przypominające kształt włóczni. Około połowy XIII wieku okna rozszerzają się i dzielą na kilka otworów, u których wierzchołek łuku zdobiony był jedną lub kilkoma rozetami. (Fasada katedry w Amiens, tab. 1, i wnętrze kościoła

N. Maryi Panny w Châlons, tab. 5.) Ozdoba ta zyskała na rozmiarach i powszechniej była używaną niż w wieku poprzednim.

TRYBUNA. TRYFORIUM.

Wnętrza niektórych kościołów zawierały 3 kondygnacje, położone jedna nad drugą. Pierwsza, nazwana Trybuną, tworzyła obszerną galeryę, mającą tę samą szerokość, co i boczne nawy. Tryforium, umieszczone bezpośrednio nad trybuną, było zwyczajną galeryą, utworzoną przez rząd arkad, podtrzymywanych małemi kolumnami. Ponad Tryforium była kondygnacja okien, oświetlających wielką nawę, np. wnętrze katedry Laon, tab. 3.

D R Z W I.

Drzwi są podwójne, częstokroć opatrzone bogatemi zawiasami z kutego żelaza, tab. 9, i podzielone przez jedną lub kilka kolumn, zakończonych figurami. Sklepienie arkady drzwiowej ozdobione jest figurkami lub ornamentami, ściany arkady zaś kolumnikami i figurkami.

W I E Ź E.

W XIII stuleciu budowniczowie wznosili gmachy niebywalej wysokości i wyniosłe dzwonnice, które nadają tyle charakteru i ożywienia architekturze. W południowej Fran-

cyi wieże były ciężkie i pokryte dachem płaskim.

ORNAMENTYKA.

Ornamentyka zrywa wszelki związek ze stylem poprzednim; niema już liści grubych ani ornamentów geometrycznych; w XIII wieku próbują do ornamentacyj wprowadzić motywy roślin i kwiatów.

MALARSTWO NA SZKLE.

W XIII stuleciu malowanie na szkle rozwija się ozdobnie. Malowane szyby francuzkich kościołów, ze względu na harmonię tonów, na bogactwo i przezroczystość kolorów, przedstawiają szczególnie w epoce Ś-go Ludwika prawdziwe arcydzieła.

Światło, przenikające przez ten barwny witraż, dziwnym urokiem napełnia świątynię i wytwarza podniosły nastrój ducha.

STRESZCZENIE.

Charakter stylu XIII stulecia.

Trzy rodzaje łuków były w użyciu w XIII wieku. 1) Łuk oparty na trójkącie równobocznym, użyty w wielkich katedrach francuzkich jak w Amiens, w Paryżu etc. 2) Łuk spłaszczony, który znajdujemy w małych kościołach drugorzędnych i wiejskich. 3) Łuk ostry, użyty w obwo-

dzie sanktuarium, mający za zadanie podniesienie arkad do wysokości arkad chóru. Kolumny są smukłe i ugrupowane w wiązanke. Kapitele są bardzo skromne, kwadratowe lub ośmiokątne, i ozdobione architektonicznie, tab. 4, fig. 1 i 4. Wyniosłe okna dzielą się na kilka otworów. Witraże o gorących tonach i różnych wzorach są ujęte w olów, inne w ramki o licznych podziałach. Ornamentyka prawie wyłącznie wzięta z państwa flory krajowej. Kwiaty i gałązki krzaka róży tworzą doskonale fryzy.

Liście bluszczu, kasztanów, pietruszki, winogrodu, sykomory, klonu, są pięknym motywem ornamentacyjnym do gzemów. Sztuka rzeźbiarska robi także postępy, a chociaż zachowuje jeszcze wiele naiwności, jaką posiadała w XII wieku, zaczyna się więcej zbliżać do natury i staje się mniej symboliczną niż w epoce romańskiej. Malarstwo przychodzi z pomocą rzeźbie w dekoracji murów kościelnych, pałaców i opactw, Chrystus nie bywa już koniecznie otaczany symbolami 4-ch ewangelistów. Przedmioty wybierane przez artystów są więcej urozmaicone, najczęstszymi są: sąd ostateczny i ukoronowanie N. M. P. przez Chrystusa. Wielkie sale były pokrywane malowidłami, które albo wykonywane były

na samych murach, albo, jak to najczęściej bywało w pałacach, malowane na płótnach, które rozpinano podczas uroczystości. Wyroby złotnicze, które wystawiano w salach, na stołach lub bufetach z pulkami, były wielkim zbytkiem epoki; ale pomimo że przedmioty te służyły do codziennego użytku, nosiły na sobie cechy ornamentyki religijnej (tab. 7, fig. 1, 3, 4, 5).

STYL OSTROŁUKOWY PROMIENISTY.

Cechy stylu XIV stulecia.

Ten styl bierze początek w końcu XIII stulecia i trwa do połowy panowania Karola VI, około roku 1400. Dla oka niewprawnego jest dosyć trudno odróżnić go od poprzedniego. Architektura jest piękną, jak za czasów Ludwika Ś-go, ale linie pionowe i poziome występują w większej ilości; ornamenty są jeszcze skromne i czyste, ale ich liczba powiększa się znacznie. Widoczna zmiana wkrada się do planu kościołów przez wprowadzenie rzędu kaplic, umieszczonych wzdłuż naw bocznych; kaplica końcowa poświęcona N. M. P. przybiera wielkie rozmiary. Czasami zamiast naw bocznych spotykamy w tej epoce kaplice, pomieszczone pomiędzy skarpiami. Gdy okna przybrały z czasem

znaczłą szerokość, a mury okazały się zbyt słabe do wytrzymania naporu sklepień, powiększono liczbę łuków przypierających; do jednej skarpy przyparte były dwa łuki przeciwległe.

TRYFORIUM.

Tryforium nie bywa ciemne jak w wieku poprzednim, ale oświetlone przez okna, odpowiadające łukom wielkiej galeryi. Ornamentyka w koła, których podziały idą od środka kierunku promieni, dała nazwę stylowi XIII wieku (styl promienisty). Witryny tracą na piękności i blasku i nie są już takie jak witryny z czasów Ś-go Ludwika; motywy powiększają się, figury są prawie naturalnej wielkości, ale chociaż rysunek w nich jest staranniejszy, straciły ten tajemniczy wdzięk, jaki zachwycał w witrynach XIII stulecia. Większa część ornamentów i liścieni, charakteryzujących drugą połowę XIII wieku, zostaje w użyciu i w wieku XIV. Gzemy są podobne, tylko cokolwiek cieńsze. Walki u kolumn tracą dawną wypukłość. Te różnice łatwo pochwycić, gdy się je widzi, ale opisać je trudno. Wogóle jeżeli ten styl traci w porównaniu z poprzednim przez swój układ, cokolwiek rozwlekły, i przez brak prostoty, zyskuje za to na wykonaniu

doskonalszem, więcej wyszukanem i bardzo zręcznym, i to bez względu na użyty materiał, czy to kamień, drzewo, lub metal. Po za temi kilkoma zmianami, XIV wiek zachowuje tradycje XIII stulecia.

STYL OSTROŁUKOWY PŁOMIENISTY LUB KWIECISTY.

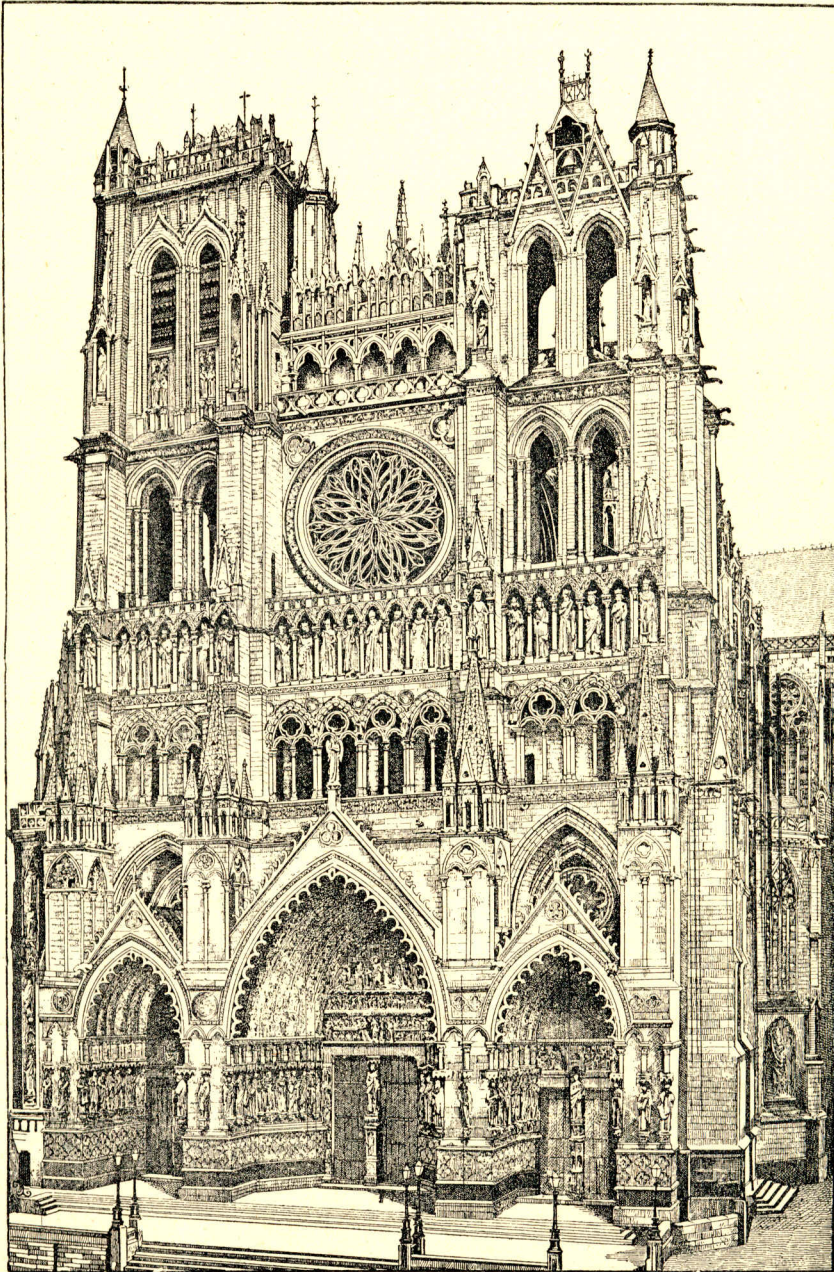
Cechy stylu XV wieku.

Epoka stylu ostrołukowo-płomienistego rozpoczyna się za panowania Karola VI-go, w początkach XV stulecia, i ciągnie się do końca panowania Ludwika XII-go, t. j. do r. 1515. Nazwa jego pochodzi od podziału geometrycznego wierzchołków okien, które są tylko dalszym ciągiem krzyżów prostopadłych, i które rysunkiem przypominają chwiejący się płomień. Ten motyw odnajdujemy w różach okiennych, balustradach, i t. d. Nazwa Gotyku kwiecistego powstała wskutek nadmiernego bogactwa ornamentyki. Styl XV wieku wyróżnia się przede wszystkim formą łuku przyplaszczonego, któremu nadano nazwę Tudora (był on bowiem bardzo używany w Anglii za panowania Henryka VII i Henryka VIII). Formy łuku tego

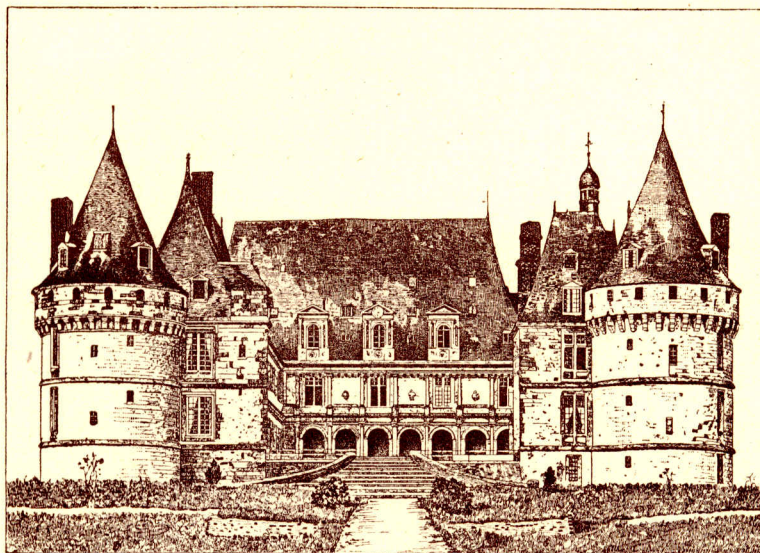
użyto we Francji w końcu XV wieku i w początku XVI.

W architekturze kościelnej nie zaszła żadna widoczna zmiana, któraby wiek XV od XIV odróżniała, pewne różnice zachowane są tylko w szczegółach. Nie widać w stylu tym grubych kolumn, ani gźemsów o silnych rozmiarach; zastępuje je większa ilość wiązań graniasto-słupowych (pryzmatycznych), które wznoszą się od kapitelu do wierzchołka arkady (nawy) bez przerwy, i aż do poprzecznego wiązania sklepienia. Kształty kanciaste i pryzmatyczne, które wytwarzają gźemsy w żebra i wálki, nadają ornamentom wygląd sztywny i suchy. Liście, tworzące ornamentykę, mają kształt zupełnie odmienny od kształtów dekoracyi poprzedniego wieku. Liście kapusty, ostu, liście wycinane w ząbki, bezmiernie przedłużone i bardzo wąskie, tworzą nowe wzory dla rzeźby i malarstwa ornamentacyjnego XV wieku. Wykończenie, które stało już w XIV wieku, na wysokim stopniu rozwoju, dosięga w XV wieku artystycznych wyżyn; fryzy, girlandy są wykonane z takim artyzmem, iż wyskakują nieledwie z tła muru lub przedmiotów, na których są rzeźbione. Koniec tej bogatej epoki wydaje ów niezapomniany szereg wielkich francuskich artystów epoki Odrodzenia.

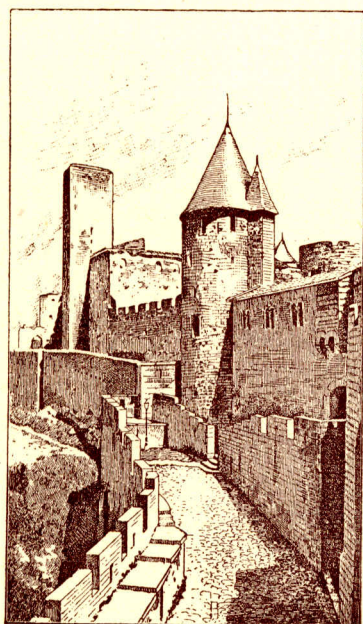

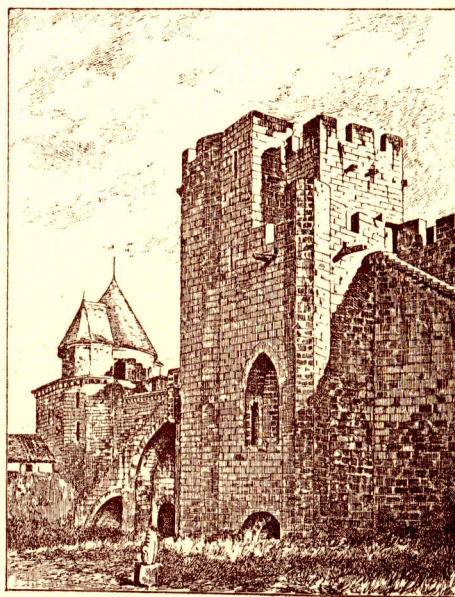
Katedra w Amiens, wiek XIII.

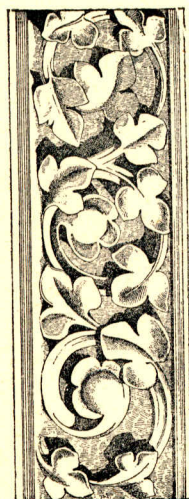
1. Zamek w Langeais, XV wiek. Fasada od strony podwórza.

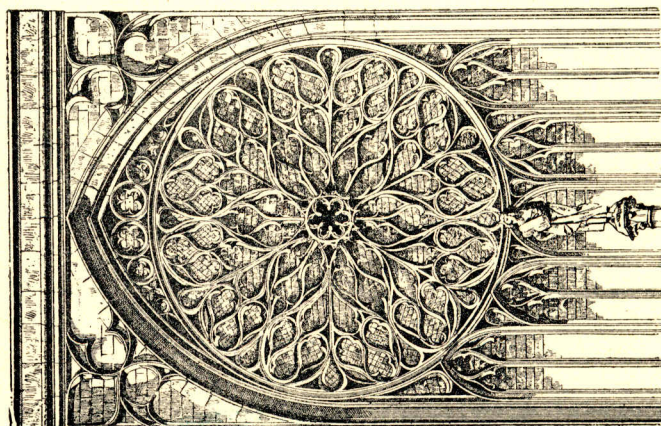
2. Carcassonne, miasto.
Wieża malowana i Wieża
sprawiedliwości, koniec XIII w.

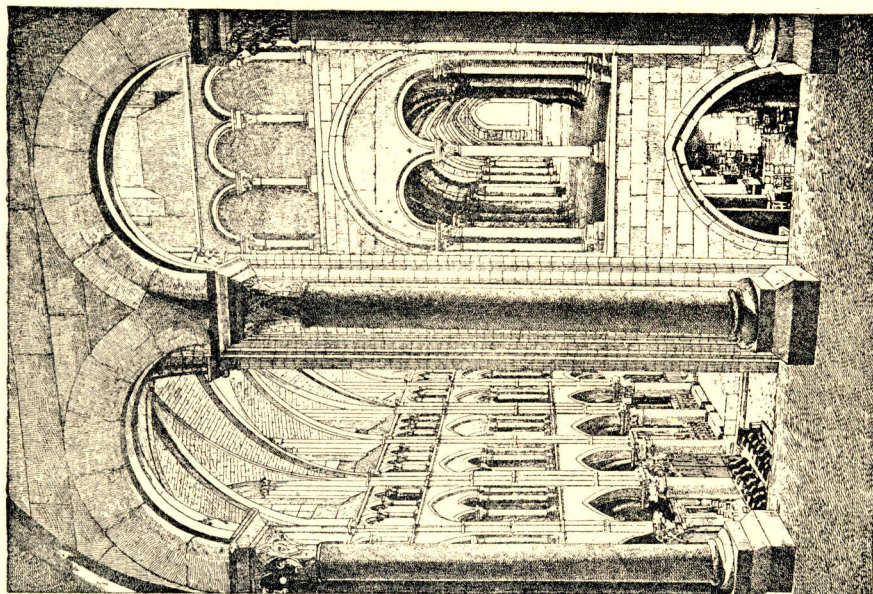
3. Carcassonne, miasto. Wieża Ś-
go Nazaryjusza.
Architektura wojenna.

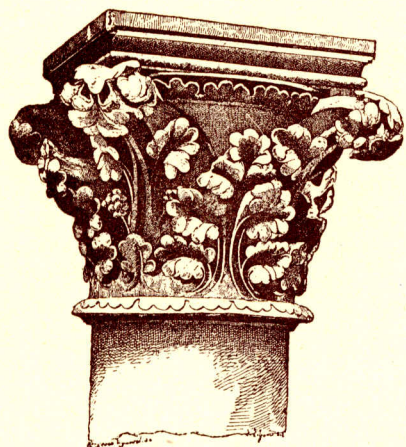
1. Fryz fasady katedry w Amiens, XIII wiek.

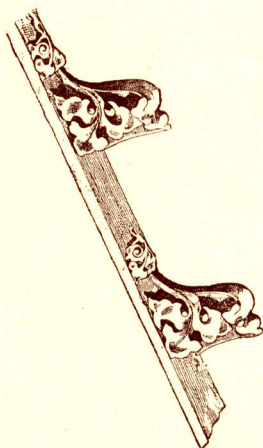
1. Rozeta południowego wylotu katedry w Sens, XIV wiek.

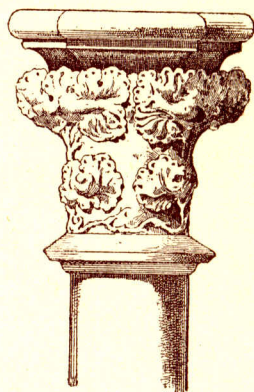
2. Galerya Tryforium Katedry w Laon, XIII wiek.

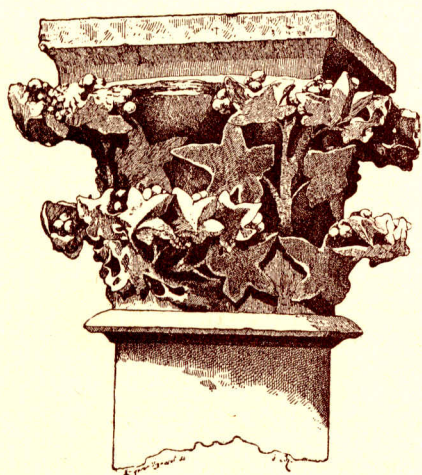
1. Kapitel katedry w Reims, XIII wiek.

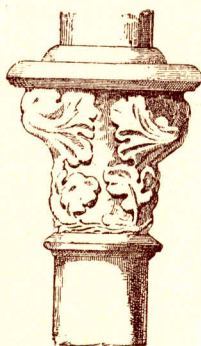
2. Żabki szczytowe. Pałac sprawiedliwości w Rouen, XV wiek.

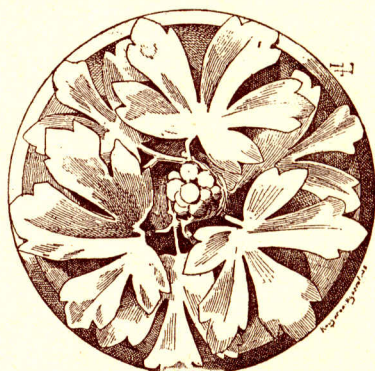
3. Kapitel wewnętrzny kościoła Celestynów w Paryżu, XIII wiek.

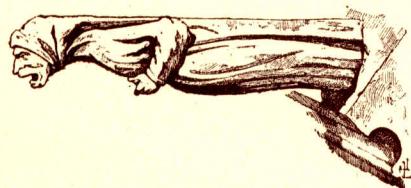
4. Kapitel katedry w Reims, XIII wiek.

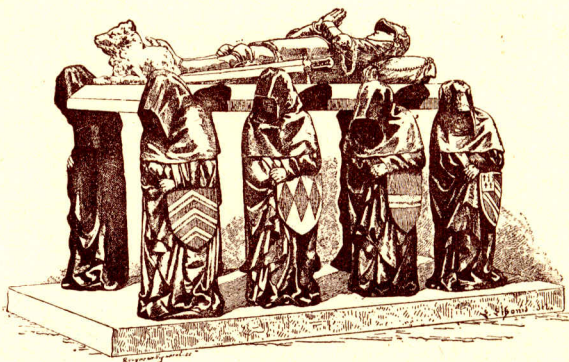
5. Kapitel w kościele Celestynów. — Fasada, XIV wiek.

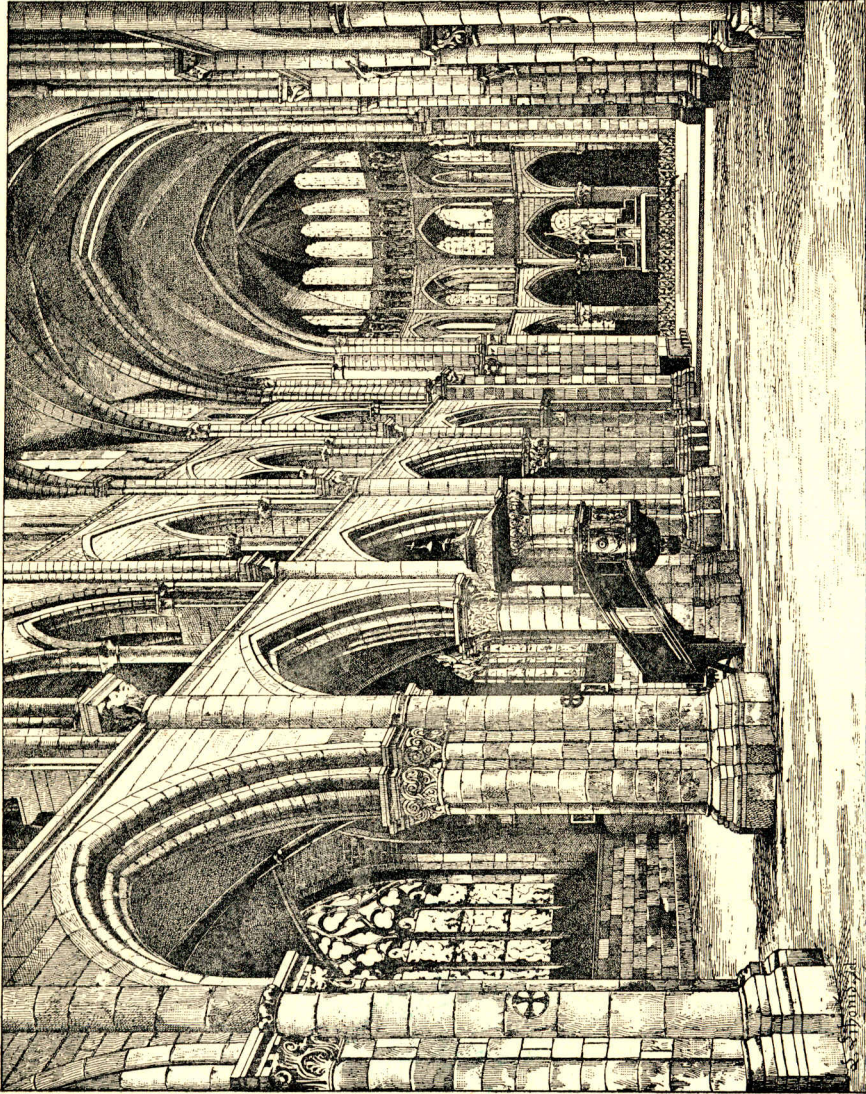
6. Klucz sklepienia Kaplicy pałacowej, XIII wiek. Liść klonu

7. Rynnica w katedrze Amiens, XIII wiek.

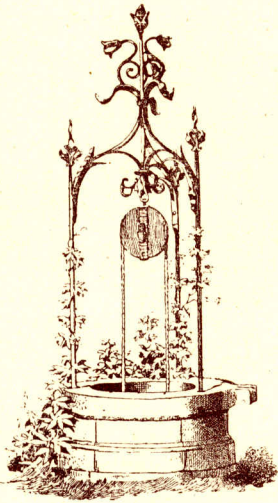
8. Nagrobek Filipa Pot. Rzeźba XV wieku. Szkoła Burgońska.

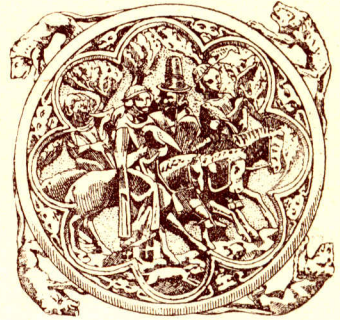
Nawa kościoła N. Panny w Chalons, XIII wiek.

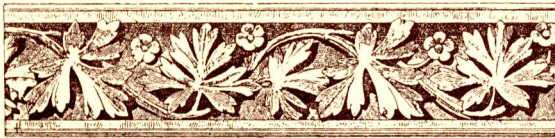
1. Grobowiec Ludwika, syna
Ś-go Ludwika, w S-t Denis, XIII w.

2. Studnia w pałacu de Cluny
w Paryżu.

3. Pokrywa lustra, XIV wiek.
Zbiory Spitzera.

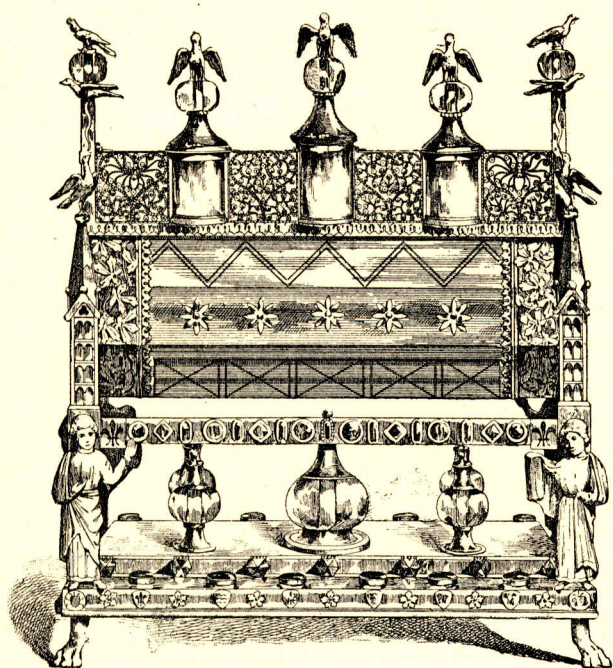
4. Fryz z liści klonu, XIII wiek.

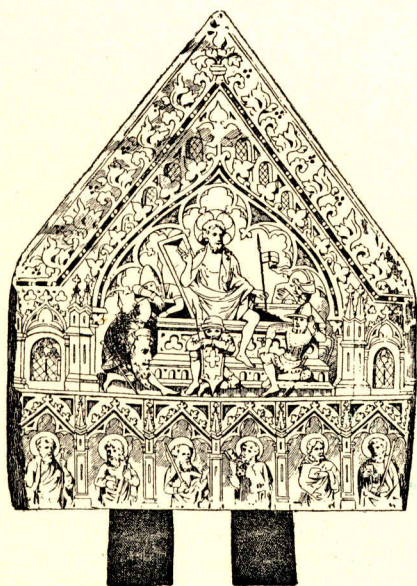
5. Fryz boazeryi chóru, katedra w Amiens,
XIII wiek.

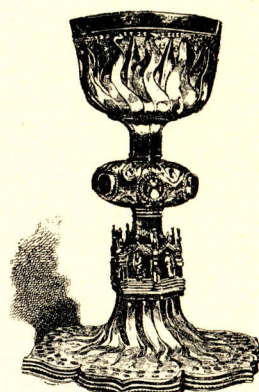
6. Tkanina. Angers, XIII wiek.

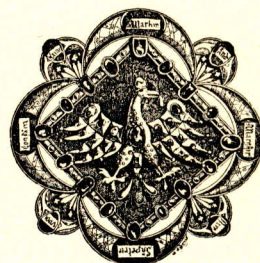
1. Relikwiarz ze złożonego brązu z drogiemi kamieniami, XIII wiek. Kolekcya barona Seillièrè.

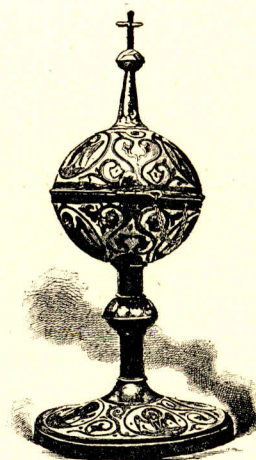
2. Mitra żałobna, malowana czarno na białym jedwabiu, przedstawiająca Zmartwychwstanie. Druga połowa XIV wieku. Z archiwum narodowego.

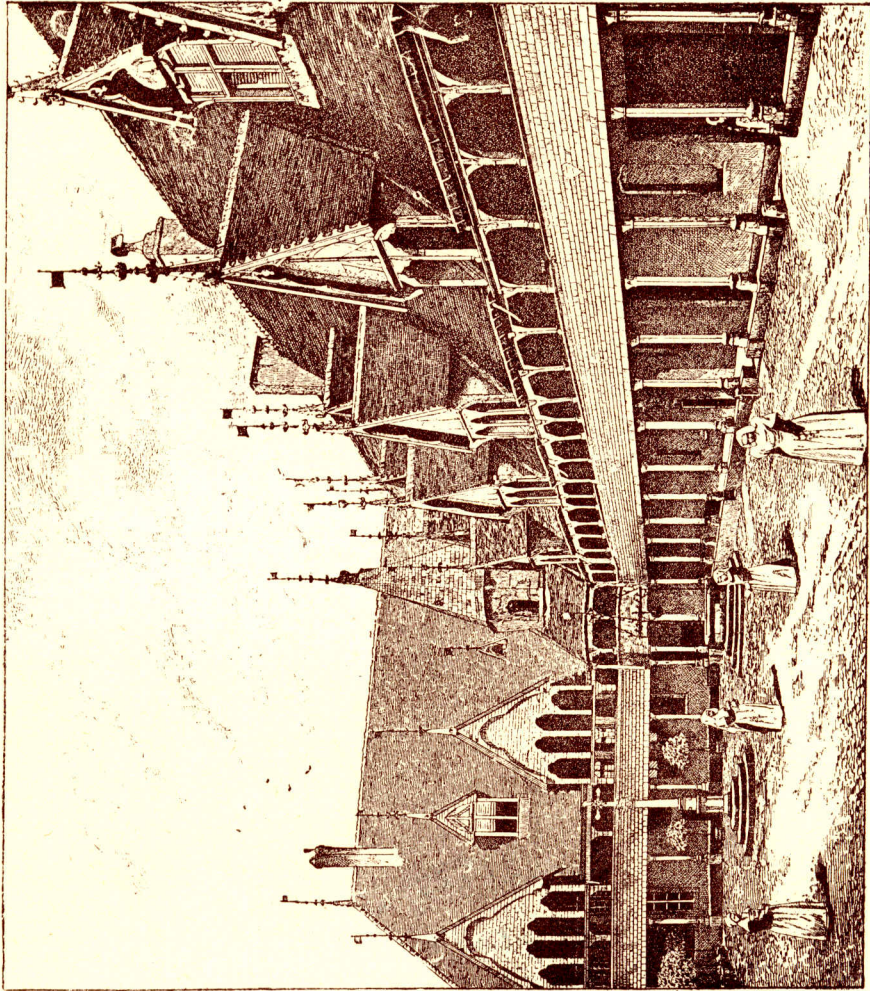
3. Kielich z XV wieku, kościół w Guengat. (Finistère).

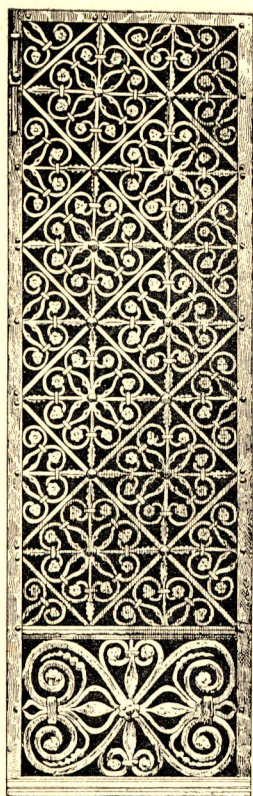
4. Spięcie kapy, ze srebra złożonego, kryształu górnego, emalii i drogich kamieni, XIV wiek. Muzeum w Cluny.

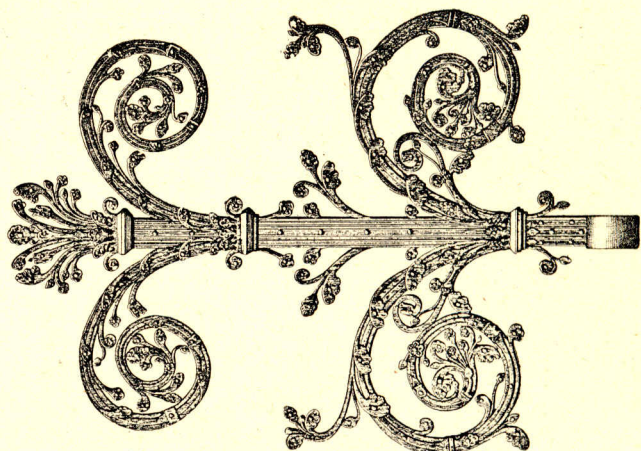
5. Cymborjum z brązu emaljowanego, XIII wiek. Katedra w Lyonie.

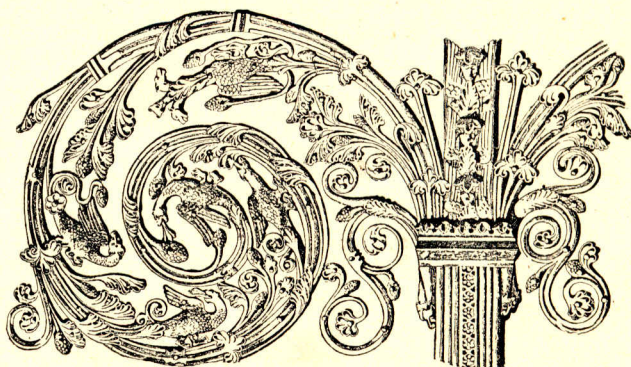
Szpital w Beaune, XV wiek.

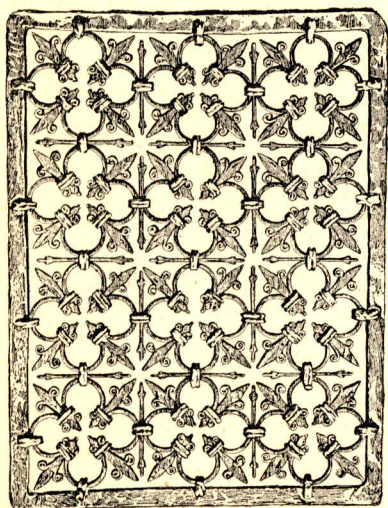
1. Skrzydło kratowe,
XIII wiek. Muzeum w Rouen.

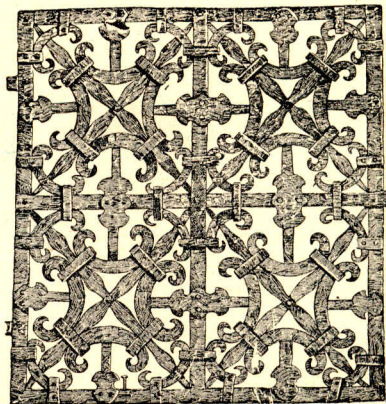
3. Zawiasy z żelaza kutego, XIII wiek.
Opactwo Vézelay.

4. Zawiasy z żelaza kutego u drzwi Ś-tej Anny
w katedrze Notre-Dame w Paryżu, XIII wiek.

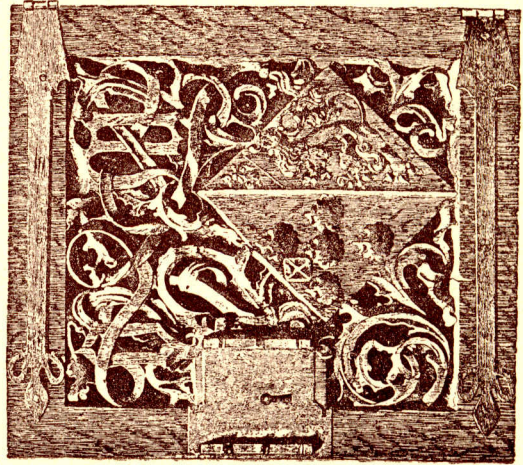
2. Krata z XIV wieku.
Zbiory Lecarpentier.

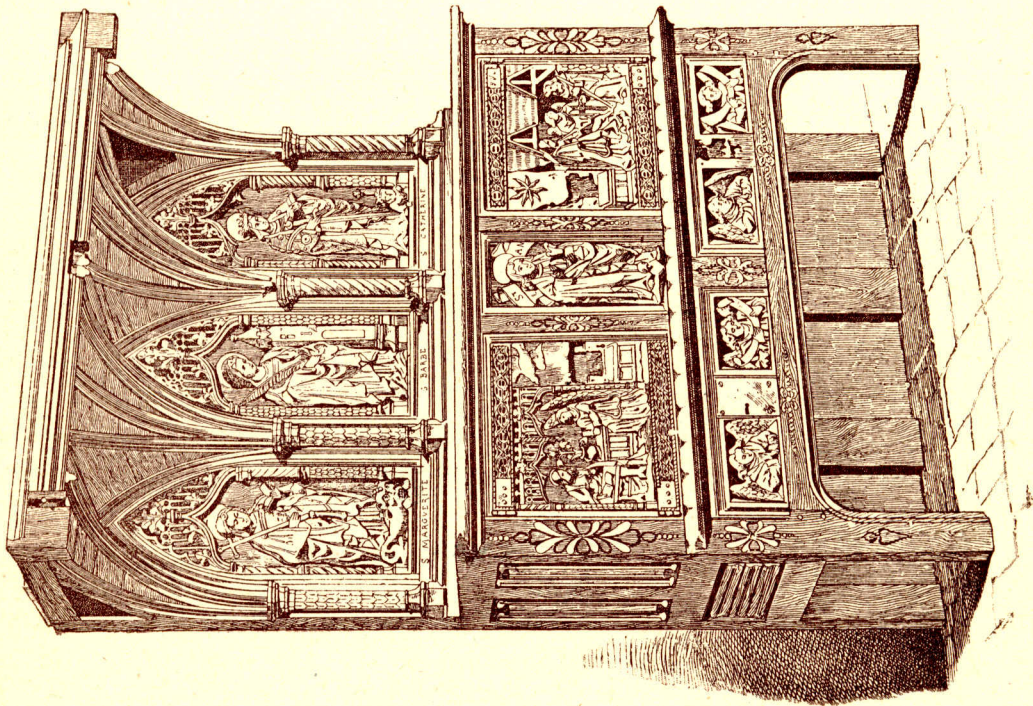
5. Krata z XIV wieku.
Zbiory Lecarpentier.

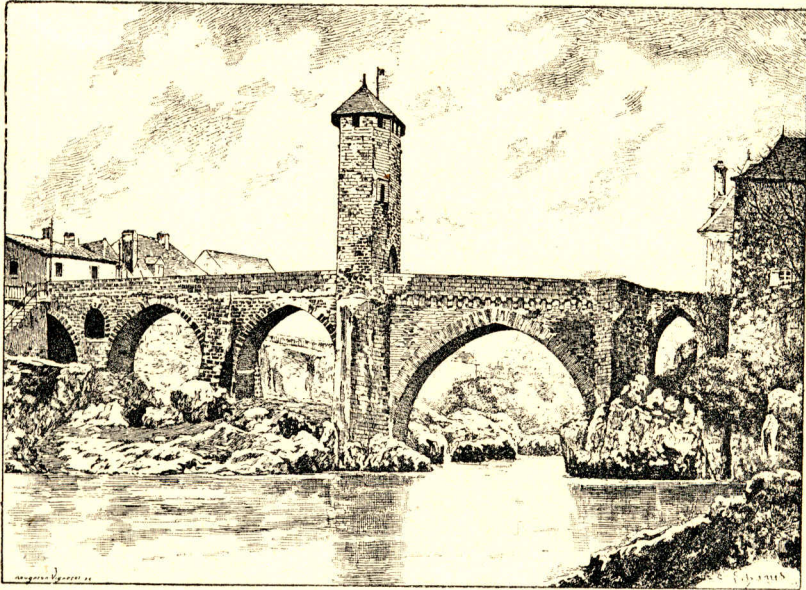
2. Motyw. — Rzeźba w drzewie, XV wiek.

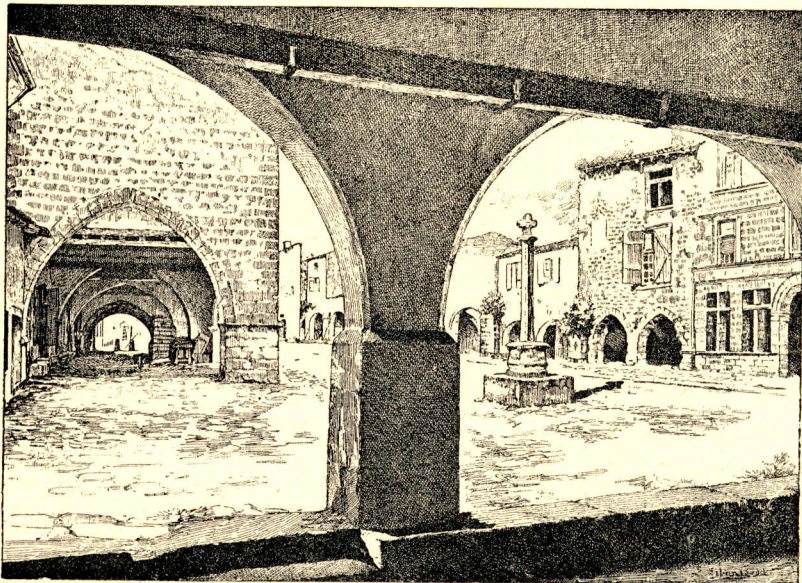
3. Drzwi kufra z dębu rzeźbionego, XV wiek. — Muzeum Luwru.

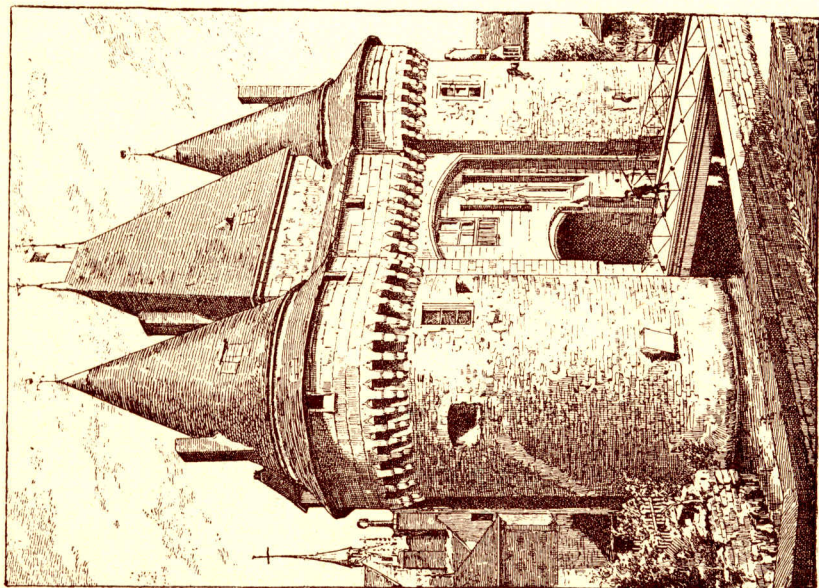
1. Dreszuar z XV wieku, rzeźbiony i malowany. Petersburg.

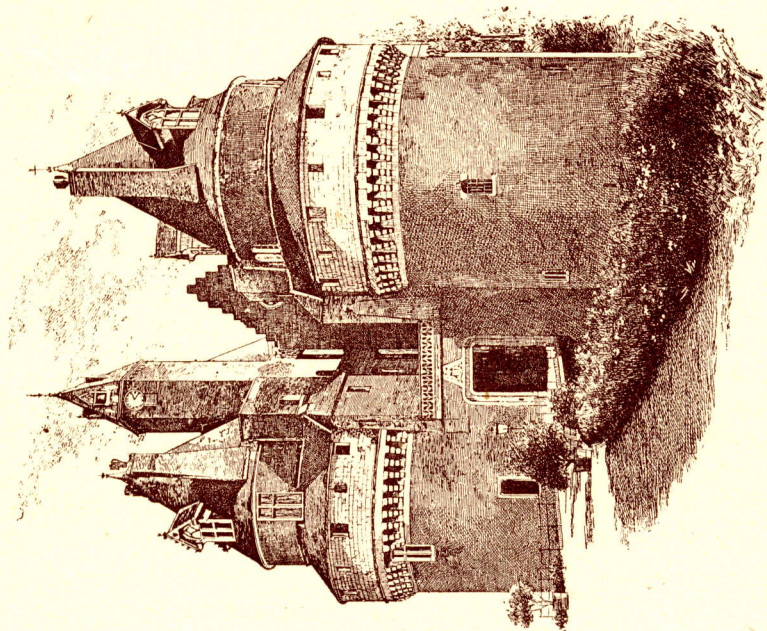
1. Most obronny w Orthez, XIV wiek.

2. Plac publiczny w S-t. Macaire, XV wiek.

1. Brama miejska. Brama Ferté-Bernard (Sarthe), XIV wiek.

2. Zamek w Rambures (Somme), XIV wiek.

1. Trzej żywi i trzej umarli.
Miniatura psalterza z XIV wieku.

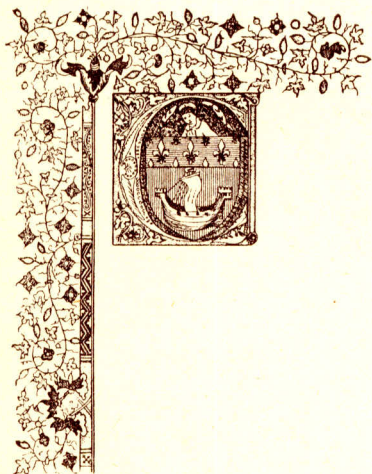
2. Litera początkowa manuskryptu
z XIV wieku. Biblia Karola V.
Biblioteka Arsenalu.

3. Trzej żywi i trzej umarli.
Miniatura psalterza z XIV wieku.

4. Raul de Presles, ofiarujący swoje
tłomaczenie „Miasto Boga” królowi
Karolowi V.
Motyw i wielka litera z rękopisu XIV
wieku biblioteki narodowej.

1. Pierwsza stronnica praw, nadanych miastu Paryżowi na przeciąg czasu od roku 1371 do 1557, XIV w. Muzeum Archiwów.

2. Wielka litera z rękopisu XV wieku.

5. Wielka litera z rękopisu XV wieku.

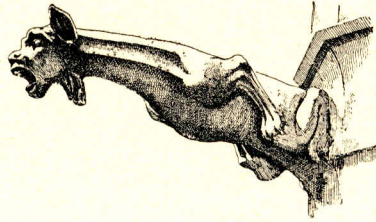
3. Wielka litera z rękopisu XV wieku.

4. Śmierć dziewicy. Mszał kościoła w Arras, XV wiek.

6. Miniatura psalterza Ś-go Ludwika, XIII wiek. Biblioteka Arsenalu.

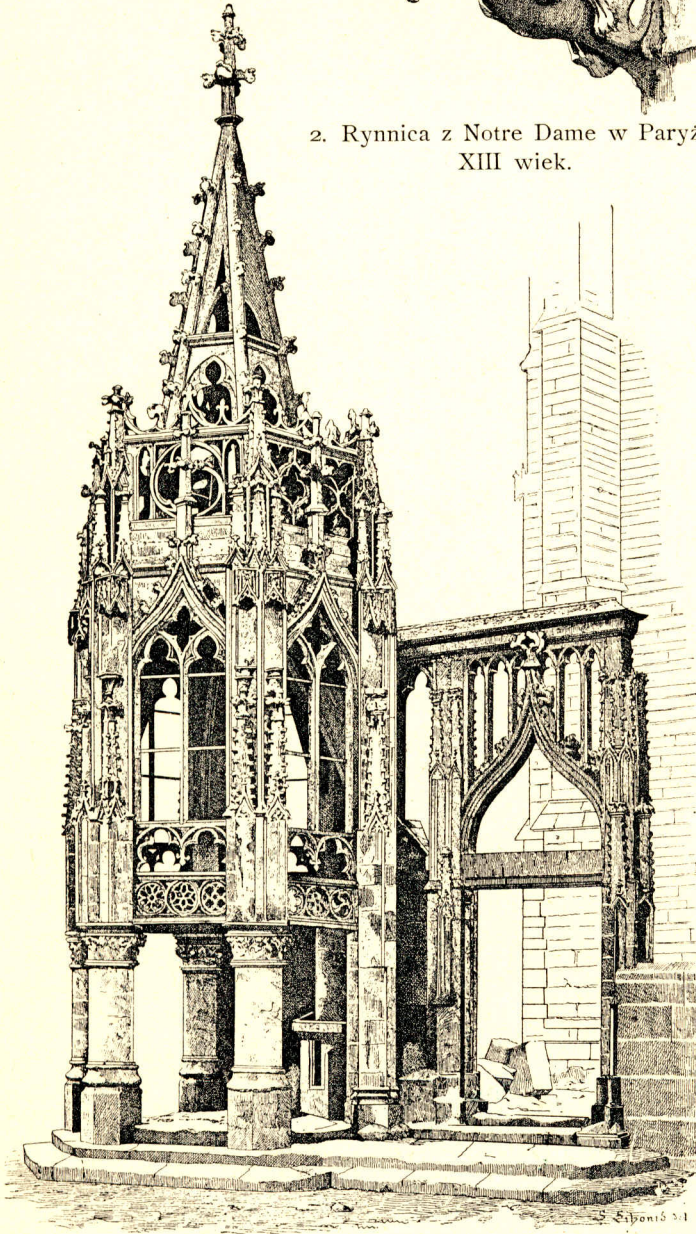
2. Rynnica z Notre Dame w Paryżu,
XIII wiek.

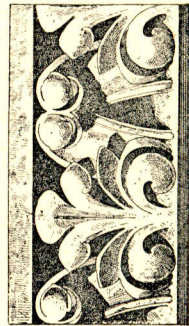
3. Kwiaton szczytowy,
Saint-Urbain
w Troyes.
Koniec XIII wieku.

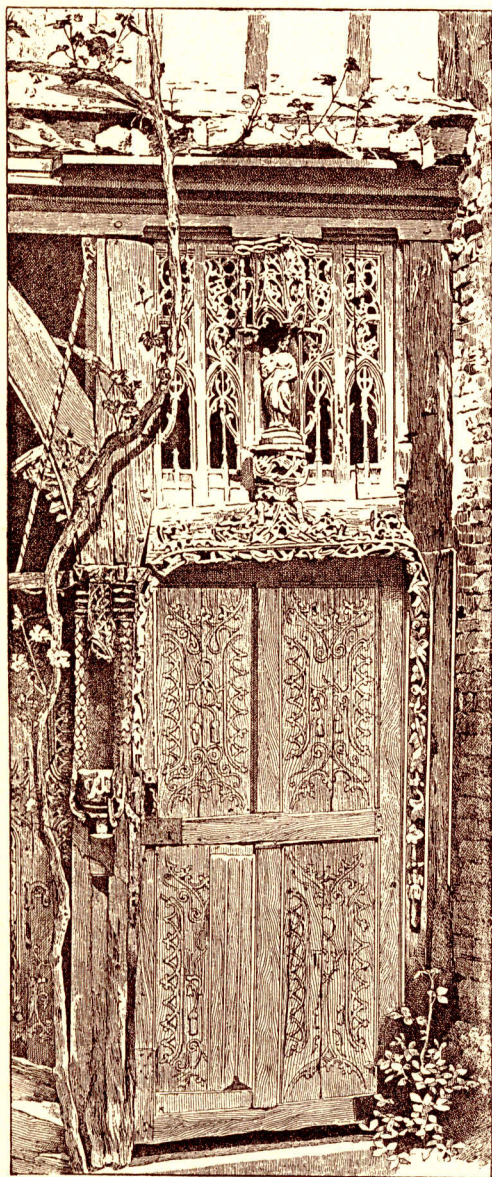
4. Kwiaton szczytowy,
Sainte-Chapelle
w Paryżu, XIII wiek.

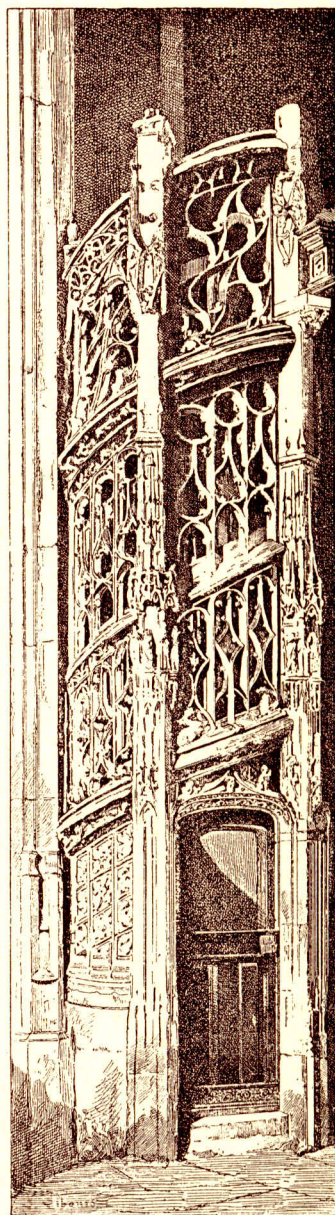
1. Kościół w Avioth. Wieża umarłych, XV wiek.

5. Górny fryz fasady
katedry w Amiens,
XIII wiek.

1. Drzwi domu zwanego domem Franciszka I.
Koniec XV wieku. Abbeville.

2. Schody organowe w S-t. Maclou
(w Rouen) XV wiek.